

Σὺ δὲν ἤξεύρεις τί νὰ κάμης βλέπων τὰ δάκρυα τοῦ θρηνοῦντος τὸν ἀποθανόντα μονογενῆ υἱόν του, καὶ προσπαθεῖς νὰ τὰ σπογγίσῃς; εἶσαι Σὺ λοιπὸν καὶ δυνατώτερος, καὶ σοφώτερος, καὶ ἀγαθώτερος, καὶ δικαιοτέρος, καὶ φιλοστοργώτερος, καὶ φιλανθρωπώτερος, καὶ συμπαθέστερος παρ' ἐμέ; εἰς τοῦτο λανθάνεσαι, υἱέ μου· ὄχι δὲν σὲ ἐδημιούργησα ἐγὼ θνητόν. Σὲ ἔπλασα ἀθάνατον διὰ τὴν ζῆς αἰδίου, καὶ ζῶν κατ' ἐμέ νὰ ἀπολαμβάνῃς αἰδίου ὁμοίαν μὲ τὴν ἰδικὴν μου μακαριότητα.

Καὶ ὡς ἐκ τῆς φύσεως λοιπὸν, καὶ ὡς ἐκ τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὡς ἐξ αὐτοῦ τοῦ Δημιουργοῦ, καὶ ὡς ἐξ αὐτῶν τῶν ἐθνῶν, καὶ ἐκ πάντων ἐν γένει βεβαιούμεθα, ὅτι ὁ ἀνθρωπος ἐπλάσθη διὰ τὴν ἦναι ἀθάνατος, καὶ ἐπομένως, ὅτι πρέπει νὰ πράττῃ ἔργα ἀθανασίας καὶ αἰδιότητος ἄξια.

Μακάριος ἀληθῶς, καὶ τρισμακάριος, ὅστις γινώσκων καὶ ἀγαπῶν τὸν Θεόν, καὶ κατ' αὐτὸν διαβιῶν καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύων, δειχθῆ τοῦ μεγάλου τῶντι καὶ θαυμασίου δωρήματος τοῦ Ὑψίστου, αὐτῆς τῆς ἀθανασίας καὶ τῆς αἰδιότητος ἄξιος!

Θ. ΟΦΙΛΙΟΣ ΚΥΨΗΣ.

ΤΕΣΣΑΡΕΣ ΗΜΕΡΑΙ ΕΝ ΚΕΤΙΓΝΗ,

Ἡ συντομωτέρα ὁδὸς, ἵνα μεταβῆ τις εἰς Κετίγνην, εἶναι ἡ διὰ Καττάρου τῆς Δαλματίας. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τοῦτο, ἀναχωρῶν τις ἐκ Κερκύρας, διέρχεται παρὰ τὰς λίαν ἀξιοπεριέργους, ἀλλ' οὐχὶ καὶ λίαν γνωστὰς χώρας τῆς Ἀλβανίας καὶ Δαλματίας, θέλω ποιῆσαι παρέκβασιν τινα, διαλαμβάνων ὡς ἐν προομίῳ, καὶ περὶ τοῦ μέχρι Καττάρου δρομολογίου μου. Εὐτυχῶς (ὅπερ σπανίως κατὰ τὴν γραμμὴν ταύτην συμβαίνει) ἀνεχώρησα ἐκ Κερκύρας ἐν ἀόριστη συντροφίᾳ, ἔχων συνοδοιπόρους τὸν Γάλλον Κύριον Léonourneux, ἀντιπρόεδρον τοῦ Ἐφετείου Ἀλεξανδρείας, καὶ τὸν Ἀγγλον συνταγματάρχην Lyons Fremanel. Παραπλεύσαντες τὴν ἄγονον καὶ πετρώδη νότιον Ἀλβανίαν καὶ κατόπιν τὴν εὐφορωτάτην Μέσην Ἀλβανίαν, παρὰ τὰς ἐκβολὰς σχεδὸν τῶν παραλλήλων διασχίζόντων αὐτὴν ποταμῶν, ἐσταματήσαμεν ὀλίγας ὥρας πρὸ τῶν κομποπλέων Αὐλώνας καὶ Δυρράχίου, ἥτοι τῆς ἀρχαίας καὶ ἱστορικῆς Ἐπιδάμνου, κυριωτέρας αἰτίας τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, συμμερισθείσης πάσας τὰς περιπετειᾶς τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους καὶ ἐπιδεικνυούσης ἔτι ἀμγαῖον καὶ ἐπικρατοῦν τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα. Ἐκεῖ θελήσαντες νὰ ἀποβιβάσθωμεν μετὰ τῶν δύο συνοδοιπόρων μου, ἵν' ἀνταποκριθῶμεν πρὸς τὰς δεξιώσεις καλῶν φίλων καὶ συμπολιτῶν, μικροῦ δὲ ἐπιγιγόμεθα, διότι, ἀνατραπέψης τῆς λέμβου, ἐμείναμεν ἐπιπλέοντες καὶ ἐπὶ πολὺ ἐπαλαίσσαμεν κατὰ τῆς κυματοέσεως θα-

λάσεως. Εὐτυχῶς, ἅπαντες κολυμβηταί, ἠδυνήθημεν νὰ σωθῶμεν καὶ κακῶς ἔχοντες νὰ ἐπανεέλθωμεν ἐν τῷ ἀτμοπλοίῳ. Τοῦ ἐπεισοδίου τούτου μὴ σχόντος ἄλλας συνεπειᾶς δὲν ἀνεμιμησκόμεθα ἢ μόνον τοῦ φαιδρῶς μέρους καὶ, ἀντὶ τὴν μνησικακῶμεν κατὰ τοῦ πλοιάρχου, οὐδεμίαν λαβόντος πρόνοιαν πρὸς διάσωσιν ἡμῶν, ἐξεδικούμεθα κατ' αὐτοῦ δι' ἐπιγραμμάτων, διότι, νεόγαμος καὶ διερχόμενος ἐν τῷ ἀτμοπλοίῳ τὴν σελήνην τοῦ μέλιτος, ἀντὶ νὰ φροντίσῃ περὶ κινδυνεύοντων ἐπιβατῶν, ἐφρόντιζε φυσικῶς τῷ λόγῳ νὰ καθησυχάσῃ τὴν ἐπὶ τῇ θῆα τοῦ κινδύνου ἡμῶν καταπτοῦθῆσαν θελκτικὴν σύζυγόν του. Ἐκεῖθεν δὲ, παραπλεύσαντες τὴν ὠραίαν Ἄνω Ἀλβανίαν καὶ διελθόντες παρὰ τὸ στόμιον τοῦ Μπογιάννα καὶ παρὰ τὸ Ἀντίβαρι, ἠρξάμεθα παραπλέοντες τὴν Δαλματίαν, ἀνωθεν τῆς ὁποίας ἀμέσως ἐθεώμεθα ἐπικαθήμενα τρόπον τινα τὰ ὑψηλά, πετρώδη καὶ πράγματι σχεδὸν μελανὰ ὄρη τοῦ Μαυροβουνίου. Εἰσελθόντες εἰς τὰ στόμια τοῦ Καττάρου, πολλὴν ἔχοντα τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸν Βόσπορον, ἐπὶ δύο ὥρας καὶ μέχρις ὅτου τὸ ἀτμόπλοιο φθάσῃ εἰς τὸ ἐν τῷ μυχῷ τοῦ κόλπου κείμενον Κάτταρον, ἐπλέομεν ἐν τῷ μέσῳ ἐλικοειδῶν πορθμῶν, ἐκατέρωθεν τῶν ὁποίων ὑπάρχουσι κῶμαι καὶ χωρία γραφικὴν ἔχοντα θέαν. Τὸ Κάτταρον κεῖται ἐπὶ τῶν ποδῶν καθέτως ἐπικαθημένου ὑψηλοῦ ὄρους, ὡς ἐκ τούτου δὲ καὶ πληκτικὸν εἶναι καὶ ὀρίζοντα ἔχει λίαν περιορισμένον. Ἐκτὸς τοῦ φρουρίου καὶ τῶν ὄχυρωμάτων, οὐδὲν τι ἕτερον ἄξιον λόγου βλέπει τις ἐν αὐτῷ.

Τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα ἀνεχώρησα ἐκ Καττάρου διὰ Κετίγνην. Ἴνα μεταβῆ τις ἐκεῖσε, πρέπει ν' ἀνέλθῃ ἔφιππος εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ καθέτως ἐπικαθημένου τοῦ Καττάρου ὑψηλοῦ ὄρους. Ἡ ἀνοδος αὕτη διαρκεῖ ὑπὲρ τὰς δύο ὥρας ἐπὶ κλιτῆς ἐλικοειδοῦς ὁδοῦ. Ὅσον ὑψηλότερον ἀναβαίνει τις, τόσο ὠραιότερον καὶ μεγαλοπρεπέστερον παρίσταται τὸ θέαμα. Ὁ ὀρίζων εἶναι ἤδη εὐρύτατος καὶ τὸ βλέμμα ἔνθεν μὲν εἰσδύει εἰς τὰ στόμια τοῦ Καττάρου καὶ τὰ ἐκατέρωθεν ὄρη, ἔνθεν δὲ ἐπισκουπεῖ τὸ ἀδριατικὸν πέλαγος. Τῶν φρουρίων κανονοβολούντων διηνεκῶς τὴν ἡμέραν ἐκείνην, χάριν τοῦ Πάσχα, ὁ κρότος τῶν τηλεβόλων ἀντῆχει ἐπὶ τῶν βράχων. Παρὰ τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους εἰσέρχεται τις ἐντὸς τῶν ὀρίων τοῦ Μαυροβουνίου, διακρίνων ἀμέσως τὴν μετὰ βασιν ταύτην ἐκ τῆς διαφορᾶς μεταξὺ τῆς αὐστριακῆς καὶ τῆς μαυροβουνιακῆς ὁδοῦ, διαφορᾶς, ἣν πρέπει τις νὰ κρίνῃ ἐπιεικῶς ἀναλογιζόμενος τὸ πενιχρὸν τοῦ τόπου καὶ τὴν φύσιν τοῦ ἐδάφους. Ἐπὶ τρεῖς ἐκεῖθεν κατὰ συνέχειαν ὥρας καὶ μέχρις ὅτου πλησιάσῃ εἰς φαλακρῶν ὁρέων καὶ σχηματίζει ἀμέσως τὴν ἰδέαν ὅτι τὸ ζήτημα τῆς αὐξήσεως τῶν ὀρίων

τοῦ Μαυροβουνίου εἶναι ζήτημα ὑλικῆς ὑπάρξεως, ζήτημα ἄρτου. Ἐν τῷ μέσῳ περίπου τῆς ὁδοῦ κείται τὸ σχετικῶς μέγα χωρίον Νιέγκος, κοιτὶς τῆς ἐνεστώσης τοῦ Μαυροβουνίου δυναστείας. Ἐν τινι οἰκίᾳ, χρησιμευούσῃ καὶ ὡς ξενοδοχείῳ διὰ τοὺς διαβάτας, ἀνεπαύθη ἐπ' ὀλίγον καὶ ἐγευσάμην τοῦ πρώτου γεύματος τοῦ Πάσχα. Συρρέυσάντων καὶ περιεργαζομένων με ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδιῶν, παρετήρησα ἀμέσως τὴν πενίαν τοῦ τόπου, ἐπιταθεῖσαν βεβαίως ὡς ἐκ τῶν δεινῶν τοῦ πολέμου, ὅστις λυμáίνεται πρὸ τριετίας διηνεκῶς τὸ Μαυροβούνιον. Καίτοι ἦτον ἡμέρα μεγάλης ἐορτῆς, ὀλίγιστοι μόνον τῶν ἀνδρῶν ἔφερον τὴν ὠραίαν καὶ γραφικὴν ἐθνικὴν ἐνδυμασίαν· οἱ πλεῖστοι δ' αὐτῶν, αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ ἔσυρον ἐλεεινὰ ῥάκη καὶ ἐζωγραφεῖτο ἐπὶ τοῦ προσώπου των ἡ πενία, ταλαιπωρία καὶ ἐξάντλησις. Ὑπηρετήθη ἐν τῇ οἰκίᾳ ὑπὸ προβεθηκίᾳς τινος καὶ εὐπορούσης Μαυροβουνίας γνωρίζουσας τὴν ἰταλικὴν, καὶ τῆς ἀρκούντως εὐειδοῦς θυγατρὸς τῆς, ἥτις ὠμίλει μόνον τὴν σερβικὴν. Μακρὰν πάσης σεμνοτυρίας, ἐνόμισεν αὐτὴ ὅτι δὲν θὰ με δυσηρέσται παρακαθημένη μετὰ πολλῆς χάριτος εἰς τὸ λιτόν μου γεῦμα, τῆς μητρὸς εὐχαρίστως βλεπούσης τὰς πρὸς τὴν κόρην περιποιήσεις μου καὶ χρησιμευούσης ὡς διερμηνέως. Ἄλλως καὶ διαβάτης ἤμην καὶ πᾶσα φιλοξενία δὲν παρείχετο δωρεάν. Μέγα μέρος κατόπιν τῆς πρὸς τὴν Κετίγγην ὁδοῦ ἠναγκάσθη νὰ διατρέξω πεζῇ. Εὐτυχῶς ἡ πρόωρος καυστικότητα τοῦ ἡλίου ἐξουδετεροῦτο ὡς ἐκ τῶν χιόνων ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων διηρχόμην. Καίτοι δὲ ἡ φύσις ἦτον ἔτι νεκρά, ἐπαναπαύετο οὐχ ἤττον ἐνίοτε καὶ τὸ βλέμμα μου ἐπὶ δασῶν. Μετὰ δύο ὥρας τοιαύτης ὁδοιορίας, ἠρξάμην κατερχόμενος πρὸς τὴν κοιλάδα τῆς Κετίγγης καὶ μακρόθεν θεωρῶν τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Μαυροβουνίου. Κατελθὼν δὲ τὸ ὄρος εὗρον πρὸ ἐμοῦ καὶ ἐπὶ τῆς ἀγούσης εἰς Κετίγγην εὐρείας ὁδοῦ τὸ χωρίον Μπαίτσα, ἔνθα εἰς τῶν διασκεδαζόντων ἐκεῖ Μαυροβουνίων, ἀναγνωρίσας με ὡς Ἑλληνα, με προσηγόρευσε ἐν καθαρᾷ ἑλληνικῇ φωνῇ καὶ με συνῶδευσε μέχρι τινός. Μετὰ ἐπτάωρον κοπιώδη ὁδοιορίαν, ἀφίχθη τέλος εἰς Κετίγγην.

Διὰ μὲν τοὺς ὠκύποδας Μαυροβουνίους ἅπαντα τὰ διάφορα χωρία τὰ κείμενα ἐν τῇ κοιλάδι τῆς Κετίγγης ἢ ἐπὶ τῶν προπέδων τῶν περιστοιχούντων τὴν κοιλάδα ταύτην ὄρεων καὶ λόφων καὶ ἐντὸς διαμέτρου μιᾶς περίπου ὥρας, εἰσὶ συνοικίαι ἀποτελοῦσαι τὴν Κετίγγην, περιλαμβάνουσιν οὕτω περὶ τὰς 700 οἰκίας. Διὰ τὸν ξένον ὅμως καὶ τὸν Εὐρωπαῖον, κυρίως Κετίγγην ἐστὶν ἐν τῶν χωρίων τούτων, ἐν ᾧ εὐρίσκεται τὸ ἀνάκτορον τοῦ ἡγεμόνος καὶ ὅπερ ἔχει ὅψιν μικρὰς κωμοπόλεως, περιλαμβανούσης περὶ τὰς 200 οἰκίας. Εὐρεῖά τις καὶ μεγάλη ὁδὸς φέρε

εἰς τὴν Κετίγγην καὶ καταλήγει εἰς τὸ μόνον ἐκεῖ ὑπάρχον ξενοδοχεῖον, ὅπερ εἶναι, μετὰ τὸ ἀνάκτορον τοῦ ἡγεμόνος, ἡ καλλιτέρα καὶ μεγαλειτέρα οἰκοδομὴ τῆς Κετίγγης καὶ ἐν τῶν ἀρίστων ξενοδοχείων τῆς Δαλματίας. Ὁ ἡγεμῶν, λαβὼν ὑπ' ὄψιν τὰς δυσχερείας αἰθ' ἀπὴντων οἱ ἐπισκεπτόμενοι τὴν χώραν καὶ αὐτὸν ξένοι, δι' ἐξόδων τοῦ κράτους ἀνήγειρε τὸ ξενοδοχεῖον τοῦτο καὶ πολλὰς καταβάλλει δαπάνας πρὸς διατήρησίν του. Εἶναι δὲ ξενῶν μάλλον ἢ ξενοδοχεῖον, μετὰ μόνης τῆς διαφορᾶς ὅτι οἱ ὀλίγοι ἐκεῖθεν διαβαίνοντες ξένοι πληρώνουσι καὶ διὰ τοὺς πολλούς. Αἱ ἰδιωτικαὶ οἰκίαι, ἅπασαι μικραὶ, κεῖνται κανονικῶς ἐκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ. Τὰ κυριώτερα δὲ δημόσια κτίρια εἰσὶ τὰ ἐξῆς· τὸ ἀνάκτορον τοῦ ἡγεμόνος, κείμενον ἐν τῷ βάθει πλατείας κειμένης ἐπὶ τῆς ὁδοῦ καὶ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν οἰκοδομηθὲν, εἶναι τετράγωνός τις οἰκοδομὴ ἐκ 4500 περίπου τετραγωνικῶν πήχων, ἐκτὸς τῶν ἐξαρτημάτων καὶ τοῦ λεγομένου κήπου, καὶ κατὰ μὲν τὸ μέγεθος μόλις δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὰς πρώτας ἰδιωτικὰς οἰκίας τῶν Ἀθηνῶν, κατὰ δὲ τὴν πολυτέλειαν καὶ κομψότητα λίαν κατώτερον τούτων τυγχάνει ὄν. Ὅταν ὅμως λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὴν ἐν Μαυροβουνίῳ λιτότητα καὶ πενίαν καὶ τὴν μικρότητα τῶν λοιπῶν οἰκοδομῶν, εὐρίσκει ὅτι εἶναι πράγματι μέγα ἀνάκτορον. Ἄλλως τε δὲ, καὶ ἡ εἴσδοδος εἶναι ὠραία καὶ τὸ ἐσωτερικὸν ἄριστα διεσκευασμένον καὶ διακεκοσμημένον. Ἐν τῇ κλίμακί, ἐν τῷ προθαλάμῳ, ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ θρόνου, ἐν τῷ γραφείῳ τοῦ ἡγεμόνος καὶ ἐν τῷ ἐστιατορίῳ καὶ πολυτέλειαν καὶ κομψότητα ἀπαντᾷ τις.

Ἐκτὸς τῶν ἀνακτόρων καὶ τοῦ ξενοδοχείου διακρίνει τις ἐν Κετίγγῃ τὸν παρὰ τὰ ἀνάκτορα στρατώνα, ὅστις ἀπλούστατον μὲν ἐστὶ κτίριον, καὶ καθαυτῆς ὅμως καὶ τάξις ὑπάρχει ἐν αὐτῷ, τὴν Μητρόπολιν μετὰ τῆς Ἐκκλησίας, τὸ ἀρχαῖον ἀνάκτορον, τὸ ῥωσικὸν παρθηναγωγεῖον, τὸ νοσοκομεῖον, ἐν ᾧ εὗρον περὶ τοὺς 30 ἀσθενεῖς καὶ πληγωμένους, καὶ τὴν φυλακὴν. Τοιαύτη περίπου ἡ κυρίως πρωτεύουσα τοῦ Μαυροβουνίου. Μετὰ τὴν ἐκ τῆς ὁδοιορίας κόπωσιν ἠθέλησα νὰ ἀναπαυθῶ καλῶς τὴν πρώτην ἡμέραν. Ἀμέσως δὲ τὴν ἐπαύριον ὡς πρώτιστον καθῆκόν μου θεώρησα νὰ ζητήσω τὴν τιμὴν νὰ προσφέρω τὰ εἶδη μου τῷ ἡγεμόνι πρὸς ὃν τόσα ὀφείλει τὸ κράτος του καὶ τοῦ ὁποίου ἡ αὐτὴ ἀκολουθεῖ μὲν τὴν ἐθιμοτυπίαν τῶν εὐρωπαϊκῶν αὐτῶν, ἀλλὰ διασώζει καὶ δόσιν τινα ἀπλότητος καὶ πρωτοτυπίας. Πρὸς τοῦτο δὲ, ἐπόμενος ταῖς συνθηλαῖς τοῦ τόπου, ἐπεσκέφθη τὸν κ. Duby, γραμματεῖα τοῦ ἡγεμόνος, καὶ ἐξέφρασα τὴν ἐπιθυμίαν νὰ παρουσιασθῶ τῷ ἡγεμόνι. Παρὰ τὴν ἀκριβῶς τηρουμένην αὐλικὴν ἐθιμοτυπίαν, ἕνεκα τῆς εὐπροσηγορίας τοῦ ἡγε-

μόνος, οί ξένοι διαβάται ἀμέσως καὶ πάντοτε ἀξιοῦνται τῆς τιμῆς ταύτης· καὶ ἐγὼ δὲ μετὰ τινος ὥρας εἰδοποιήθη ὅτι ἡ Α. Υ. ἠυδόκει νὰ με δεχθῆ καὶ με ἀνέμενε.

Σπεύσας νὰ μεταβῶ εἰς τὰ ἀνάκτορα εἶδον εὐθὺς ὅτι ἡ ἐπικρατοῦσα τάξις, ἡ ἐθιμοτυπία καὶ πάντα τὰ κατὰ τὴν ὑποδοχὴν ἦσαν ἀνώτερα τῶν προσδοκῶν μου. Οἱ παρὰ τὰς θύρας σκοποὶ καὶ ἅπαντα ἡ τῶν ἀνακτόρων φρουρὰ ἔφερον ὠραίαν, καθαρὰν καὶ περίχρυσον ἐθνικὴν στολὴν, ὑπηρεταὶ δὲ, ἐθνικὴν ἐπίσης φέροντες στολὴν, προπορευόμενοι μὲ ὠδήγησαν πρὸ τῆς μεγάλης αἰθούσης, ὅθεν ὁ ὑπασπιστὴς τῆς ὑπηρεσίας Ματάνοβιτς, σπουδάζας ἐν S'-Cyr τῆς Γαλλίας, μὲ εἰσήγαγεν εἰς τὴν αἶθουσαν, ἔνθα ὤφειλον νὰ ἀναμεῖνον τὸν ἡγεμόνα, καὶ ἔμεινε παρ' ἐμοῖ μετὰ τοῦ γραμματέως μέχρι τῆς ἐμφανίσεως τῆς Α. Υ. Ἐν τῇ λίαν κομφῶς διασκευασμένῃ αἰθούσῃ ταύτῃ διέκρινα ἰδίως τὰς εἰκόνας τοῦ πρόην ἡγεμόνος Δανιὴλ καὶ τῆς ἡγεμονίδος Δάριγκας, ὡς καὶ δύο μεγάλης ἀξίας εἰκόνας δωρηθείσας τῷ ἡγεμόνι ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος. Μετ' ὀλίγον ἐνεφανίσθη ὁ ἡγεμὼν φέρων ὡς πάντοτε τὴν ἐθνικὴν στολὴν. Εἶναι ἀνὴρ ὑψηλὸς καὶ ὠραίος· ἡ ἐντύπωσις δ' ἦν μοι ἐνεποίησε, συνάδει πρὸς ὅ,τι εἶχον ἀκούσει περὶ τῆς ἀβρότητας τῶν τρόπων του καὶ τῆς τοῦ πάντας ἐλκυσίσεως εὐπροσηγορίας του. Μεθ' ἡγεμονικῆς ὄντως εὐγενείας δικαιολογηθεὶς διότι μὲ ἔκαμε ν' ἀναμεῖνω ὀλίγας στιγμὰς καὶ προσκαλέσας με νὰ καθίσω πλῆσιόν του, μοι εἶπε πολλὰ περὶ Ἑλλάδος, ἐκφράσας ἐνθέρμως ἦν ἠσθάνετο χαρὰν βλέπων πρῶτην φορὰν Ἑλληνα διερχόμενον διὰ Κετίγγης, διαλαμβάνων δὲ ὑπ' ὄψιν τὰς ἐνεστάσας περιστάσεις τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Μαυροβουνίου, μετὰ πολλῆς λεπτότητος ἀπέφυγε νὰ θίξῃ ζητήματα, ἅτινα ἠδύνατο νὰ μὲ φέρωσιν εἰς δυσχερῆ θέσιν. Εὐτυχῶς αἱ ἰδέαι μου καὶ τὰ πραγματικὰ ὑπὲρ τοῦ Μαυροβουνίου αἰσθήματά μου μοι ἐπέτρεπον ν' ἀνταποκριθῶ εἰς τὴν εὐμένειαν τοῦ ἡγεμόνος.

Τὴν ἐπαύριον λαθὼν ἡγεμονικὴν πρόσκλησιν εἰς τὸ δεῖπνον καὶ μεταβὰς εἰς τὰ ἀνάκτορα, εὗρον ἐν τῇ αὐτῇ αἰθούσῃ ἀναμένοντας τοὺς λοιποὺς συνδαιτημόνας, ἤτοι τὸν διπλωματικὸν πράκτορα τῆς Ῥωσσίας κ. Jonin, τὸν βερῶνον Kaulbers, Ῥῶσον συνταγματάρχην, καὶ τὸν Βοϊθόδαν Βερβίτσαν, ἐκ τῶν μᾶλλον διακεκριμένων Μαυροβουνίων, γερουσιαστὴν καὶ ὑπουργὸν τῶν ἐσωτερικῶν. Μετ' ὀλίγον ἐνεφανίσθη ὁ ἡγεμὼν μετὰ τῆς ἡγεμονίδος, ἥτις ἀπῆστραπτεν ἐν κάλλει καὶ χάριτι καὶ ἔφερε τὴν ἐθνικὴν στολὴν, ἣν γνωρίζει νὰ καθιστᾷ ἰδιαζόντως κομψήν, ἐξευρωπαϊζούσα αὐτήν. Ἡ ἡγεμονίς ἔχει τὸ ἀνάστημα ὑψηλὸν, τὸ παράστημα καὶ τὸ βᾶδισμα πράγματι ἡγεμονικὸν καὶ τὴν μορφήν λίαν γλυκεῖαν καὶ συμπαῆ. Οἱ χαρακτῆρες τοῦ προσώ-

που τῆς εἶναι κανονικώτατοι, οἱ ὀφθαλμοὶ μέλανες καὶ ἐξαιρετικῶς ὠραῖοι, ἡ δὲ ἐπίδερμις λεπτὴ καὶ λευκοτάτη. Ἐὰν δὲν εἶχε τὸ ἄνω μέρος τοῦ προσώπου ὀλίγον τι πλατὺ, τύπος χαρακτηριστικὸς τῆς σλαβικῆς φυλῆς, θὰ ἦτο πρότυπον ἑλληνικῆς καλλονῆς. Ἰδίως ὅμως ἡ χεὶρ τῆς, ἣν φαίνεται ἐπιμελουμένη ἰδιαζόντως, εἶναι τύπος χειρὸς ἡγεμονίδος. Εἰσελθοῦσα δὲ μετὰ πολλῆς εὐπροσηγορίας καὶ χάριτος ἔτεινεν ἅπασιν πρὸς ἀσπασμὸν τὴν ἡγεμονικὴν τῆς χεῖρα. Παρουσιασθεὶς ἀμέσως ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος, προσεκλήθη πλῆσιόν τῆς καὶ ἤξιώθη μετ' ὀλίγον τῆς τιμῆς νὰ ὠδηγήσω αὐτὴν εἰς τὸ ἐστιατόριον, αἰθουσαν ὠραίαν, μεγάλην καὶ καταλληλότατα διασκευασμένην. Ἡ ἡγεμονίς περὶ πολλῶν ἐν Ἑλλάδι μὲ ἠρώτησε κατὰ τὸ δεῖπνον, ἐκφράσασά μοι τὴν εὐχαρίστησιν αὐτῆς ἐπὶ ταῖς περιποιήσεσιν, ἃς ἐσχάτως εὗρον ἐν Νεαπόλει τῆς Ἰταλίας ἐν τῇ ἑλληνικῇ Ἐκκλησίᾳ παρὰ τῷ Ἑλληνι Ἀρχιμανδρίτῃ. Ὁ ἡγεμὼν, λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὰς διαφόρους ἰδέας καὶ αἰσθήματα τῶν διαφόρων συνδαιτημόνων, μετὰ πολλῆς λεπτότητος καὶ ἐπιτηδεύτητος καὶ αὐθις ἀπέφυγε νὰ θίξῃ πολιτικὰ τῆς ἡμέρας ζητήματα, μετὰ πολλῆς χάριτος διαλεγόμενος ἐπὶ ἐλαφροτέρων ἄλλων ἀντικειμένων. Ὅτε δὲ μετὰ τὸ δεῖπνον ἐπανήλθομεν εἰς τὸ αὐτὸ τῆς ὑποδοχῆς δωμάτιον, προκειμένων διαφόρων ὀμιλιῶν, ἡ ἡγεμονίς, ἐρωτήσασέ με ἐὰν ἐγνωρίσα τὴν κ. Duby (σύζυγον τοῦ γραμματέως τοῦ ἡγεμόνος), μοι ἐπεδειξεν ὠραῖόν τι προσκέφαλον, δωρηθὲν αὐτῇ ἐσχάτως ὑπὸ τῆς Κυρίας ταύτης, προσθέσασα ὅτι ἀγαπᾷ πολὺ τὸ εἶδος τοῦτο τῶν ἐργοχειρῶν. Ἀγοράσας κατὰ τύχην, τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῆς ἐν Ἀθήναις διαμονῆς μου, ἐν τῇ ἀγορᾷ τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, ὠραῖόν τι προσκεφάλαιον, ἐργόχειρον θελακτικῆς δεσποινίδος καὶ ἀνηκούσης εἰς γνωστὴν οἰκογένειαν τῶν Ἀθηνῶν, ἐτόλμησα νὰ παρακαλέσω τὴν ἡγεμονίδα νὰ δεχθῆ τὴν προσφοράν τοῦ προσκεφαλαίου τούτου, οὐ μόνον διότι ἦτο ὠραῖον καὶ τὸ ἐρυθρὸν χρῶμά του προσηρμύζετο τῷ χρῶματι τῶν ἐπίπλων τῆς αἰθούσης, ἀλλὰ καὶ διότι προήρχετο ἐν φιλανθρωπικῆς καὶ πατριωτικῆς ἑλληνικῆς ἐπιδείξεως, ἦτον ἔργον τῶν χειρῶν θελακτικῆς Ἑλληνίδος καὶ προσεφέρετο παρὰ τοῦ πρώτου ἐν Κετίγγης διερχομένου Ἑλληνοῦ. Ἡ ἡγεμονίς μετὰ πολλῆς εὐχαριστήσεως καὶ εὐμνείας μοι ὑπεσχέθη νὰ δεχθῆ τὴν προσφοράν ταύτην ὑπὸ τοὺς μνησθέντας ἰδίως τίτλους, ἀλλὰ μετ' ἴσης χάριτος μοι ἐξέφρασε συνάμα τοὺς φόβους τῆς μὴ με στερῆσθαι πολυτίμου ἀναμνήσεως. Ἀπῆντησα ὅτι εὐχαρίστως θὰ ἐστεροῦμην τοῦ προσκεφαλαίου, χωρὶς νὰ στερηθῶ τῆς ἀναμνήσεως, ἐπὶ τῷ ὄρφι νὰ γίνῃ τοῦτο ἀποδεκτὸν ὑφ' ἡγεμονίδος οἷα ἡ τοῦ Μαυροβουνίου, καὶ ὅτι ἡ Α. Υ. ἠδύνατο νὰ με ἀποζημιώσῃ, δίδουσά μοι, ἐκτὸς τῆς φωτογραφ-

φίας ἦν εἶχεν ἤδη εὐδοκίησι νὰ μὲ δώσῃ, καὶ ἑτέραν διὰ τὴν δεσποινίδα τοῦ ἐργοχείρου, ἵνα ἄλλως καὶ οὕτω καταστῆ γνωστὴ εἰς Ἀθήνας. Ἡ ἡγεμονίς λίαν προθύμως ἔσπευσε νὰ μοὶ δώσῃ δύο ἑτέρας φωτογραφίας τῆς, μίαν διὰ τὴν δεσποινίδα τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἑτέραν διὰ τὰς Ἀθήνας. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἔσπευσα κατόπιν εὐλαβῶς νὰ ἐπιτελέσω τὴν ὑψηλὴν παραγγελίαν.

Τῆ ἐπαύριον δὲ, ἤτοι τὴν τετάρτην ἡμέραν τῆς ἐν Κετίγῃ διαμονῆς μου ἠτησάμην καὶ αὐθις, τὸ τρίτον, τὴν τιμὴν νὰ παρουσιασθῶ καὶ ἀποχαιρετήσω τὸν ἡγεμόνα Ἐπὶ πολὺ δὲ καὶ αὐθις διελέχθην μετὰ τῆς Α. Υ., προσενεγκῶν αὐτῷ συνάμα καὶ τὸ ἱστορικὸν προσκεφάλαιον, μὴ δυνηθεὶς νὰ ἴδω τὴν πάσχουσαν ὀλίγον ἡγεμονίδα. Καίτοι ὡς ἰδιώτης διηρχόμεν διὰ Μαυροβουνίου, δὲν εἶχον ὅμως δυστυχῶς καὶ τὴν ἐντελῆ τοῦ ἰδιώτου ἐλευθερίαν, ἵνα ἐκφράσω ὀλοκλήρους ἐπὶ πολλῶν τὰς ἰδέας μου. Ἐκφράσας οὐχ ἤττον τὰ εἰλικρινῆ ὑπὲρ τοῦ Μαυροβουνίου αἰσθητά μου καὶ τὸν πρὸς τὸν ἡγεμόνα θαυμασμόν μου, καθῆκον Ἑλληνας πατριώτου ἐνόμισα ὅτι ἐπιτελῶ καὶ ὅτι διερμηνεύω τὸ αἶσθημα τοῦ τόπου καὶ τὴν ἀληθῆ κατάστασιν τῶν πραγμάτων, διαβεβαιώσας τὸν ἡγεμόνα, ὅτι ἐὰν ὑπάρχωσιν ἐν Ἑλλάδι παράπονα καὶ ἀντιπάθειαι τινες, ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον ὅμως μακρόθεν παριστάμεναι, κατ' ἄλλων γενῶν, ἢ θερμοτάτη οὐχ ἤττον ὑφίσταται πάντοτε συμπάθεια πρὸς τοὺς Ῥουμῶνας, Σέρβους καὶ Μαυροβουνίους. Ὁ ἡγεμὼν πραγματικῆν ἐπὶ τούτῳ ἐπεδείξατο εὐχαρίστησιν καὶ πολλὰ ἐλάλησεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου.

Τῆ ἐπαύριον λίαν πρωτὶ κατέλιπον τὴν Κετίγῃν, πολλὰς καὶ ἀγαθὰς ἀποκομιζῶν ἐντυπώσεις καὶ σκέψεις καὶ μετέβην εἰς Ῥιέκκν, ἐπίνοιον τρόπον τινὰ τῆς Κετίγῃς ἐπὶ τῆς λίμνης τῆς Σκόδρας. Ἡ μέχρι Ῥιέκκας ὁδὸς εἶναι πάντῃ ἀπότομος καὶ ὁ ὁδοιπόρος ἀναγκάζεται τὸ πλεῖστον μέρος τῆς τριώρου ταύτης πορείας πεζῆ νὰ διατρέξῃ. Οὐδόλως ὅμως ἡ ὁδὸς αὕτη εἶναι μονότονος ὡς ἡ ἐκ Καττάρου εἰς Κετίγῃν. Ἡ Ῥιέκκα, ἔχουσα περὶ τὰς 200 οἰκίας, κεῖται ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ, δι' οὗ συγκοινωνεῖ μετὰ τῆς λίμνης. Διὰ τοῦ ποταμοῦ τούτου, ἀρκούντως βαθέως καὶ ἀπὸ Ῥιέκκας πλευσίμου κατὰ τὴν ὥραν ταύτην τοῦ ἔτους, μετὰ τριῶν ὥρῶν διὰ πλοιαρίου πλοῦν εἰσηθῶν εἰς τὴν ὥραιαν καὶ μεγαλοπρεπῆ λίμνην τῆς Σκόδρας. Ὁ ποταμὸς χωρῶν πρὸς τὰς ἐκβολὰς του ἐλικοειδῶς καὶ ἐν μέσῳ ὁρέων ὥραιων καὶ λόφων χλοερῶν καὶ δασωδῶν, εἶναι διηνεκῆς τις συνέχεια γραφικῶν θεαμάτων. Παρὰ τὰς ἐκβολὰς καὶ προχωρῶν τις ἐπὶ τῆς λίμνης ἀπαντᾷ πολλὰ καὶ ὥραια κατάρυτα μικρὰ νησιδία, πέρα τῶν ὁποίων κεῖται ἡ μεγαλύτερα καὶ κατοικημένη νῆσος Βράβινα, καὶ παρ' αὐτὴν τὸ ἐρ' ἑτέρου νησιδίου φρούριον Ἀλεξάν-

δρκ, περιελθὼν καὶ τοῦτο κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον εἰς χεῖρας τῶν Μαυροβουνίων. Μέχρι τοῦ νησιδίου τούτου προῦχώρησα διὰ πλοιαρίου. Ἐκεῖθεν, χάρις τῷ γενικῷ διοικητῇ, διέπλευσα τὴν λίμνην ἐπὶ ἀτμοπλοίου τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως καὶ μετὰ τετράωρον πλοῦν ἀφίχθην τέλος εἰς Σκόδραν.

Ὁ ἡγεμὼν Νικόλαος Πέτροβιτς, ἀνεψιὸς ἐξ ἀδελφοῦ τοῦ ἐν ἔτει 1860 δολοφονηθέντος Δαυνίλ, ἐσπούδασεν ἐν Παρισίοις. Ἡ ἡγεμονίς, θυγάτηρ τοῦ Βοϊβόδα Βοϊκοτιτς, ἐκ τῶν εὐγενεστέρων καὶ ἰσχυροτέρων οἰκογενειῶν τοῦ τόπου καὶ ἡ ὠραιότερα κόρη τοῦ Μαυροβουνίου, ἔλαβε τὴν πρώτην εὐρωπαϊκὴν μόρφωσιν ὑπὸ τῆς πρώην ἡγεμονίδος¹ καὶ κατόπιν ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ συζύγου τῆς καὶ διὰ τῶν ἐπανειλημμένων ταξιδίων καὶ τῆς διαμονῆς τῆς ἐν Εὐρώπῃ. Τὸ τριακοστὸν ἤδη ἔτος ἄγουσα, εἶναι ὠραιότατη καὶ ὀμιλεῖ ἄριστα τὴν γαλλικὴν. Ἐχουσιν ἑπτὰ τέκνα, ἐξ ὧν ἕξ θήλεα καὶ ἓν μόνον ἄρρεν, ὁ διάδοχος. Ἐκ τῶν μικρῶν ἡγεμονίδων, αἱ μὲν τρεῖς ἀνατρέφονται καὶ σπουδάζουσιν ἤδη παρὰ τῆ αὐτοκρατορικῆ βίωσις οἰκογενεῖα, αἱ δὲ τρεῖς μικρότεροι μένουσιν ἔτι ἐν Κετίγῃ μετὰ παιδαγωγοῦ Ἑλβετῆς. Ὁ διάδοχος, ἄγων ἤδη τὸ δέκατον ἔτος, μεταβαίνει συχνάκις μετὰ τῆς ἡγεμονίδος, χάριν τῆς φιλασθένου κράσεώς του, εἰς Ἰταλίαν.

Αἱ σχέσεις τοῦ ἡγεμόνος μετὰ τοῦ λαοῦ τοῦ ἔχουσι τι τὸ πρωτότυπον, τὸ δημοικόν. Ἐξασκῶν χρῆθ ἀνεκκλήτου δικαστηρίου, ὑπὸ πάντων καὶ τῶν ἐλαχίστων δύναται νὰ προσπελασθῆ καὶ τὰ πάντα αὐτοπροσώπως νὰ ἐρευνᾷ καὶ νὰ πληροφορηθῆται. Πολλάκις δὲ ἐν μεγάλας ἐορταῖς καὶ ἐκτάκτοις περιστάσεσι, συρρέοντος πολυλοῦ πλήθους ἐν Κετίγῃ καὶ πρὸ τῆς πλατείας τῶν ἀνακτόρων, ἐξέρχεται ὁ ἡγεμὼν καὶ ἰστάμενος παρὰ δένδρον τι ὑπάρχον ἐν τῇ πλατεῖᾳ ἀποτείνει συμβουλὰς πρὸς τὸ περιστοιχισθὲν αὐτὸν πλῆθος, ἐν εἶδει λογιδρίου, ὑπὸ τὴν ἐξῆς περίπου μορφήν «Καίτοι πολλὰ ἐποιήσαμεθα μέχρι τοῦδε, οὐδόλως ὅμως πρέπει νὰ ἐπαναπαυώμεθα ἐπὶ τούτοις, καθ' ὃ ἐλάχιστα ἀπέναντι τῶν ὑπολειπομένων ἡμῖν διαπραξάντες. Οὔτε πεπολιτισμένους, οὔτε εὐτυχῆς, οὔτε μέγας δύναται νὰ γείνη λάός τις, ἐὰν δὲν ἀναπτυχθῆ, ἐὰν δὲν ἠθικοποιηθῆ. . .» Κατὰ δὲ τὴν ἐορτὴν τοῦ Πάσχα, καθ' ἣν ἀκριβῶς ὥραν εἶχον φθάσει εἰς Κετίγῃν, ὁ ἡγεμὼν, παρακολουθούμενος ὑπὸ πολλῶν ἄλλων, διέταξε νὰ τοποθετηθῆ ἐν μεγάλῃ ἀποστάσει σημεῖόν τι πρὸς σκοποστοι-

1. Ἡ πρώην ἡγεμονίς Δάριγκα, θυγάτηρ πλουσίου Δαλματοῦ ἐκ Τεργέστης, γυνὴ δραστηριωτάτη, πεπρωτισμένη διὰ πνεύματος ἀνεπτυγμένου, φιλοδόξου καὶ βαδισούργου, εἰσήγαγε τὴν εὐρωπαϊκὴν ἠθικοτυπίαν εἰς τὴν βάρβαρον ἔτι αὐτὴν τοῦ Μαυροβουνίου καὶ ἐφάνη χρησιμωτάτη τῷ συζύγῳ τῆς πρὸς ἀπόκτησιν ξενικῶν συμπαθειῶν.

χίαν. Ἀποτυχόντων δὲ πάντων τῶν περὶ αὐτὸν τοῦ σκοποῦ, ἔλαβε τέλος καὶ οὗτος τὸ ὄπλον καὶ ἐπιτυχέστατα ἔβαλε, καθ' ὃ πρῶτος σκοπευτῆς τῆς ἡγεμονίας. Μόνος δὲ διηυθέτησε κατόπιν παιγνιδίον τι, σκοποστοιχία ὁμοιάζον, διὰ τοὺς παῖδας, τῷ ἐπιτυχόντι τῶν ὁποίων ἰδιοχείρως ἔδωκεν 80 φράγκα.

* *

Τὸ εἰσόδημα τοῦ Μαυροβουνίου ἐκ 500,000 περίπου φράγκων, προέρχεται ἐκ μικροῦ τινος φόρου ἐπὶ τῶν ποιμνίων, ἐπὶ τῶν γεωργησίμων γαιῶν, ἐπὶ χόρτου τινός χρησίμου εἰς βαφὴν καὶ ἐπὶ τοῦ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως πωλουμένου ἄλατος. Φόροι τελωνιακοὶ οὐδὲν ὑπάρχουσι. Τὸ μέγιστον μέρος τῶν ἐσόδων δαπανᾶται πρὸς συντήρησιν τῶν σχολείων καὶ τῶν ἀναποφεύκτων δημοσίων ἀναγκῶν, τῶν μὲν πλείστων ὑπηρεσιῶν προσφερομένων δωρεὰν ἢ ἀμειβομένων διὰ μικροτάτου μισθοῦ, τῶν στρατιωτικῶν καὶ ἀξιοματικῶν οὐδὲν λαμβανόντων πλὴν τῆς τροφῆς, καὶ ταύτης ὅταν εὐρίσκωνται ἐν ἐκστρατεία, τῆς δὲ ἡγεμονικῆς ἐπιχορηγήσεως παρεχομένης ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας.

* *

Ἡ ἀνδρία τῶν Μαυροβουνίων εἶναι τῷ ὄντι ἀναμφισβήτητος καὶ ἀπαράμμιλος. Ἐν Κετίγγη εἶδον τὸν Μαυροβούνιον ὅστις κατὰ τὴν μεγάλην νίκην τοῦ Μεντσίν ἐφόνευσεν ἰδίᾳ χειρὶ 17 Τούρκους.

Κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον ὁ στρατὸς τῶν Μαυροβουνίων οὐδένα ἐλάμβανε μισθὸν καὶ ἐν μεγάλῃ λιτότητι διητάτο. Αἱ γυναῖκες παρηκολούθουν πάντοτε τὸν στρατὸν, φέρουσαι τὰ τρόφιμα, τὸ ὕδωρ καὶ τὰ πολεμοφόδια καὶ ἀποκομίζουσαι ἐπ' ὤμων τοὺς ἀσθενεῖς καὶ τραυματίας. Πολλὰ δ' αὐτῶν ἔλαβον καὶ μέρος εἰς τὰς μάχας καὶ πολλὰ νόστιμα ἐπεισόδια ἀναφέρονται, καθ' ὃ, διαρκούντος τοῦ πολέμου, αἱ γυναῖκες ἐκ τῶν χαρακωμάτων οὐχὶ λίαν ἀβρῶς προὔπηλακίζοντο μετὰ τῶν κατέναντι Τούρκων στρατιωτῶν.¹

Ἄλλ' ἐὰν οἱ Μαυροβούνιοι ὡς στρατιῶται κέκηνται μεγάλας ἀρετὰς, δὲν ἐπιδεικνύουσι ὅμως καὶ πάσας τὰς ἰδιότητας, ὅσαι συνήθως κομοῦσι ἀνδρεῖον, ὀρεινὸν καὶ λιτὸν λαόν. Δὲν διακρίνονται ἐπὶ φιλοξενία καὶ ἀγαπῶσι πολὺ τὸ κέρδος, οὐδεμίαν δὲ περιποίησιν παρέχουσι δωρεὰν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐλαχίστην ὑπηρεσίαν ἀναμένουσι γενναῖον μισθόν. Κατερχόμενος ἐκ Κεττάρου εἰς Κετίγγην, μετ' ἀπορίας καὶ λύπης εἶδον ὅτι ἄπασαι ἀνεξαιρέτως, καὶ αἱ καλῶς ἐνδεδυμέναι γυναῖκες, ἄς καθ' ὁδὸν ἀπῆντησα, προσαγορεύουσαι μὲ ἐξήτουν συνάμα χρήματα. Ἐν γένει δὲ ἀπαντᾶ τις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κρυψίνουαν, πανουργίαν καὶ πνεῦμα μεγάλης φιλοκερ-

1. Περὶ τῆς Μαυροβουνίας γυναῖκός ἐδημοσιεύθη μακρὰ μελέτη ἐν τῷ Β' τόμῳ τῆς Ἐστίας, σελ. 712.

δείας, καίτοι ἄλλως ἐν πλήρει ἀσφαλείᾳ καὶ μόνος δύναται τις νὰ διέλθῃ ὀλόκληρον τὸ Μαυροβούνιον. Οὐδὲ δύναται, φρονῶ, ν' ἀποδοθῇ τὸ πνεῦμα τοῦτο τῇ ἔνεκα τῶν ἐκτάκτων περιστάσεων πενία, διότι τὰ εἰσρέσαντα ξένα χρήματα, πολλὰ σχετικῶς πρὸς τὰς ὀλίγας ἀνάγκας, ἰσοβαροῦσι τὰ ἐκ τοῦ πολέμου κακά. Ἴσως ὅμως ἢ ὡς ἐκ τῶν ἐκτάκτων περιστάσεων διόδος πολλῶν ξένων καὶ ἰδίως τῶν Ῥώσων, πολλὰ δαπανόντων χρήματα, διέφθειρεν ἐν μέρει τὸν τόπον.

Δὲν ἀπαντᾶ δὲ τις παρὰ τῷ λαῷ τούτῳ καὶ ἰδιάζοντα ἐθνικὸν βίον καὶ ἐκ τῶν ὀραίων ἐκείνων ἐθίμων ἄτινα χαρακτηρίζουσι τοὺς ἀνατολικούς καὶ ἰδίως τοὺς ὀρεινοὺς λαούς. Καίτοι διήλθον ἐν μέσῳ Μαυροβουνίων τὰς εορτὰς τοῦ Πάσχα, δὲν εἶδον οὔτε ἐθνικοὺς χοροὺς, οὔτε ἐθνικὰ ἄσματα καὶ μουσικὴν ἤκουσα. Ὅτι δ' ἀφορᾷ τὰ θρησκευτικὰ αἰσθητά, ὄχι μόνον δὲν εἶναι φανατικὰ, ἀλλὰ μάλλον ὑπ' ἀδιαφορίας τινὸς κατέχεται. Οἱ ἄνδρες ἔχουσι τὸ ἦθος σοβαρὸν, περιπατοῦσι πάντοτε καὶ καπνίζουσι αἰωνίως. Ἐχουσι τὴν μορφήν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὀραίαν καὶ κανονικὴν, ἀναστήματα ὑψηλά, σώματα νευρώδη καὶ παρομιωδῶς ὠκεῖς πόδας. Μετ' εὐκηνσίας ἀπεριγράφτου ὑπερπηδῶσι τοὺς ἀποτόμους βράχους τῶν καὶ ἐπιχειροῦσι μακροτάτας πορείας. Ἡ ἐθνικὴ τῶν ἐνδυμασία, ἣν πάντες ἀνεξαιρέτως φέρουσι, εἶναι ὀραία, γραφικὴ, πολυτελής καὶ ἀνάλογος πρὸς τὸ ἠρωϊκὸν παράστημα αὐτῶν. Δύναται τις ὅμως νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ καλλονὴ περιορίσθη ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς ἄνδρας καὶ ὅτι ἐκεῖ ὀραῖον φύλον εἶναι τὸ ἄρρεν. Δὲν ἀπαντᾶ τις μεταξὺ τῶν γυναικῶν οὔτε καλλονὴν κανονικὴν, οὔτε συμπαθεῖς καὶ θελκτικὰς φυσιογνωμίας. Μεταξὺ ὅμως τῶν ὁμοφύλων προσφύγων ἐξ Ἐρζεγοβίνης εἶδον πολλοὺς καὶ εὐγενεῖς τύπους πραγματικῆς καλλονῆς. Καὶ τὸ ἐνδυμα δὲ τῶν γυναικῶν δὲν εἶναι εὐμορφον ἢ χάρειν ὡς τὸ τῶν ἀνδρῶν. Ἀντὶ τοῦ ὀραίου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς πέπλου, τοσαύτην περιάπτωτος χάριν τῇ γυναικὶ τῆς Ἀνατολῆς, αἱ μὲν δεσποινίδες φέρουσι εἶδος τι ἀχάριτος πύλου ἢ σκούφου, αἱ δὲ δεσποιναι μικρὸν τι κατὰ τὴν κορυφὴν μανδύλιον.

Ἴσως ὅμως, κατὰ τὴν ἄνισον ταύτην διανομὴν τῆς καλλονῆς, συντελεῖ καὶ ὁ πρόωρος γάμος καὶ ἡ ὑπερβολικὴ ἐργασία εἰς ἣν εἶναι καταδικασμένη ἡ γυνή. Οἱ ἄνδρες οὐδεμίαν ἀπολύτως μετέρχονται ἐργασίαν. Ὅπλοφοροῦσι καὶ καπνίζουσι μόνον, ἐνθ' αἱ γυναῖκες ἀπαύστως ἐργάζονται καὶ τὰς κοπιωδεστέρας μετέρχονται ἐργασίας. Ὅτε ἐπρόκειτο ν' ἀναχωρήσω ἐκ Κεττάρου διὰ Κετίγγην, ἐν μεγίστῃ εὐρέθῃ ἀμηχανία, ἀκούσας ὅτι ἀδύνατον ἦτο νὰ εὐρω ἴππον ἢ ἡμίονον δυνάμενον νὰ μεταφέρῃ τὰ βαρῦτάτα κιβώτιά μου διὰ τοῦ λίαν ἀνωφεροῦς καὶ δυσβάτου ὄρους. Ἐξῆλθον ὅμως ἀμέσως τῆς

ἀμυχανίξει, ἀκούσας ὅτι γυναῖκες Μαυροβούνιοι ἠδύνατο νὰ μεταφέρωσιν ἐπ' ὤμων ἐκ Καττάρου εἰς Κετίγγην, ἤτοι ἐπτάωρον διάστημα, ὅ,τι θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ μετενεχθῆ ἐφ' ἵππων ἢ ἡμιόνων. Ἐνώπιον παρομοίου θεάματος ὤκτειρα βεβαίως τὴν τύχην τῶν δυστυχῶν τούτων γυναικῶν, ἀλλ' ἠναγκάσθη μετ' ὀλίγον νὰ φιλοσοφῆσῃ ἐπὶ τῶν διαφόρων περὶ τῆς ἀποστολῆς τῆς γυναικὸς ἰδεῶν. Αἱ γυναῖκες, καίπερ λίχν νοήμονες καὶ μὴ διατελοῦσαι ἔτι ἐν ἀγία ἀπλότητι, ἀλλ' ἔννοοῦσαι τὰς ἀναπαύσεις κρεῖττονος τύχης καὶ ἄλλης ἀποστολῆς, δὲν φαίνονται δυστυχεῖς ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ τύχῃ των. Ἐν συνειδήσει πιστεύουσιν ὅτι ὁ ἀνὴρ, πολεμιστὴς καὶ μόνον, δὲν εἶναι προωρισμένος διὰ τοιαύτας ἐργασίας. Ἐπὶ ὑπαινιγμοῦ τινος, ὃν ἐτόλμησα νὰ ποιήσω ἐπὶ τοῦ προκειμένου, διήγειρα μειδίαμα εἰρωνίας ἐπὶ τῶν ἰδεῶν μου, ἐδόθη μοι δὲ ὡς ἀπάντησις ὅτι, τοῦ ἀνδρὸς ὄντος παρ' αὐταῖς ἀντικειμένου ἀγάπης, ἀφοσιώσεως καὶ σεβασμοῦ, πρέπει τὸ ἀντικείμενον τοῦτο νὰ τίθεται πάντοτε ὑψηλότερον τῆς γυναικὸς.

Ἄλλ' ἐντὸς τῆς οἰκίας καὶ ἐν τῷ οἰκογενειακῷ βίῳ πλήρης ἰσότης ὑπάρχει. Ὁ ἀνὴρ δὲν εἶναι δεσπότης καὶ κύριος τῆς γυναικὸς. Παρατηρεῖται καὶ ἐνταῦθα ἡ διαφορὰ τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου, ἣτις διακρίνει τοὺς νοτίους Σλάβους ἀπὸ τῶν Ῥώσων. Παρὰ τοῖς τελευταῖοις τούτοις ἡ ἐλευθερία τῶν ἡθῶν εἶναι μεγάλη, ἡ ἐλευθερία τῆς γυναικὸς ἀπεριόριστος καὶ βλέπει τις τοὺς ἀνδρας πανταχοῦ μετὰ τῶν γυναικῶν εἰς τοὺς περιπάτους, τὰς διασκεδάσεις καὶ τὰ οἰνοπωλεῖα. Ἐνταῦθα ἀπ' ἐναντίας καὶ ὁ μᾶλλον ἀνεπτυγμένος τῶν Μαυροβούνιων οὐδέποτε ἐξέρχεται μετὰ τῆς συζύγου του, ἀνάξιον τοῦ ἀνδρὸς τὸ τοιοῦτον θεωρῶν. Οὐχ ἦττον αἱ γυναῖκες ἐξέρχονται μόναι καὶ ἀνεπιτήρητοι καὶ εὐρίσκει τις παρ' ἀπάσαις τὸ εὐπροσῆγορον καὶ εὐπρόσιτον τῆς σλαβικῆς φυλῆς, τὸ θάρρος μεθ' οὗ πλησιάζουσι τοὺς ξένους, καὶ τὴν ἔλλειψιν πάσης σεμνοτυφίας. Ἀλλὰ τὰ ἦθη, παρ' ἀμφοτέροις τοῖς φύλοις, δὲν εὐρίσκονται δυστυχῶς ἐν τῇ ἀγνότητι καὶ σεμνότητι ἐκείνῃ, ἣτις χαρακτηρίζει τοὺς ἐν τῇ ἀμορφώτῃ ἔτι κοινωνικῇ καταστάσει εὐρισκομένους καὶ ὄρεινους μάλιστα λαούς.¹

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΗΤΡΙΚΗΣ ΑΓΑΠΗΣ ΤΩΝ ΖΩΩΝ

Τὰ πλεῖστα τῶν μηρυκαζόντων ζώων εἶναι γνωστὰ τοῖς πᾶσιν, οἷον ὁ βοῦς, ἡ ἀγελάς, ἡ αἰξ, τὸ πρόβατον, ἡ ἔλαφος ἢ κοινὴ, ἡ ἔλαφος ἢ πλατύκροτος, ἡ πρόξ, ἡ ὄρεινὴ αἰξ, ἡ καμηλοπάρδαλις, ἡ ἀντιλόπη, ἡ ὄρκας (κ. ζαρκάδι) κτλ., πάντα ζῶα ἀβλαβῆ, ἀθῶα καὶ δειλὰ, παρὰ τοῖς ὁποίοις ὅμως ἡ μητρικὴ ἀγάπη ἀναπτύσ-

1. Ἐστιαχ. ἐκ μακρᾶς διατριβῆς, δημοσιευθείσης ἐγγράτως ἐν τῇ Ἡμέρᾳ ἀπὸ τοῦ ἐν Σκόδρα προξένου τῆς Ἑλλάδος κ. Ε. Σ. Μαυρομμάτου.

σει θάρρος καὶ τόλμην. Ἐπὶ παραδείγματος ἡ φύσει ἀδύνατος καὶ δειλὴ ἔλαφος γενναίως ἀνθίσταται κατὰ τοῦ ἀπειλοῦντος τὰ τέκνα αὐτῆς κινδύνου.

Ἡ ἀγελάς, τοῦτο τὸ ἀγαθοποιὸν τῶν ἀγρῶν ζῶων, αὐτὴ ἡ τροφὸς πολλῶν ἐξ ἡμῶν, εἶναι μήτηρ φιλοστοργοτάτη καὶ τὰ μάλιστα ἀξία λόγου. Μετὰ τρυφερότητος καὶ συγκινήσεως τείνουσα τοὺς μεγάλους αὐτῆς ὀφθαλμοὺς ἀτενίζει τὸ νεογέννητον αὐτῆς τέκνον, τὸ ὅποῖον θαυμάζουσα λείχει, ἀναλείχει, λείχει ἀδιακόπως μέχρις οὗ ἀναγνωρισθῆ ὑπ' αὐτοῦ. Ἀγαπῶνται ἀμοιβαίως, καὶ ἡ ἀνάγκη εἴτε ἡ εὐγνωμοσύνη ρίπτουσι δεσμὸν ἐνοῦντα τὴν μητέρα πρὸς τὸ τέκνον καὶ τὸ τέκνον πρὸς τὴν μητέρα.

Δυστυχῶς ὅμως ἐνωρὶς ὁ ἀμοιβαῖος οὗτος ἔρως ὑποβάλλεται εἰς σκληρὰν δοκιμασίαν τὰ χρήματα, ὁ συνήθης οὗτος δεσμὸς τῶν καρδιῶν, γίνονται ἐνταῦθα αἰτία χωρισμοῦ. Μετὰ τίσσασα ἢ πέντε ἐβδομάδας ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ τὸ μοσχάριον καθίσταται ὄριμον πρὸς τροφήν ὁ κύριός του πολλάκις ἤλθεν ἄχρι τοῦδε εἰς διαπραγματεύσεις περὶ τῆς ἀξίας του, τῆς ὁποίας ἐπὶ τέλους ὀρισθείσης προσέρχεται ὁ ἀσπλαγχνος κρεωπώλης ἀφαιρῶν ἀπὸ τοῦ τρυφεροῦ βλέμματος τῆς μητρὸς τὸ τέκνον. Ὁ βίαιος δ' οὗτος ἀποχωρισμὸς τοσαύτην προξενεῖ λύπην, ὥστε ὑπάρχουσι παραδείγματα ἀγελάδων, αἵτινες ἀπέθανον ἐκ ταύτης. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀρπαγῆς ἡ ἀγελάς ἀδιακόπως μυκάται, καταλαμβάνεται ὑπὸ ταραχῆς καὶ ἀνησυχίας, οὐδὲν δὲ ἰσχύει νὰ καταπραῦνη αὐτήν. Τί νὰ πράξῃ! ἡ ἄλυσις διὰ τῆς ὁποίας εἶναι δεδεμένη περιορίζει τὴν μητρικὴν αὐτῆς στοργήν, καὶ ἐμποδίζει ν' ἀντισταθῆ κατὰ τοῦ ἀρπαγῶς. Οὐδὲν λοιπὸν τὸ θαυμαστὸν, ἂν ἡ λύπη κατατρώγει τὰ σπλάγγνα τῆς.

Οἱ ταῦροι, αἱ ἀγελάδες, οἱ βόες, ὅταν νέμονται ἐλεύθεροι ἐν τοῖς ἀγροῖς, παρουσιάζομένου κινδύνου, σχηματίζουν κύκλον, ἐν τῷ ὁποίῳ περικλείουσι τὰ νεογνά σταθερῶ δὲ ποδὶ ἀναμένουσι προτεινόντες τὰ κέρατα τῶν κατ' αὐτῶν προχωροῦντα ἐχθρόν. Ἐνίοτε συμβαίνοσι δυσάρεστα εἰς τοὺς ἀνοήτους κυνηγούς, τοὺς ἀφίνοντας τοὺς κύνας νὰ προχωρῶσιν εἰς τὸ μέσον ἀγέλης μοσχάριων διότι οὕτως αἱ ἀγελάδες ἐξοργιζόμεναι ὀρμῶσι κατὰ τῶν κυνῶν καὶ καταδιώκουσιν, οὐαὶ δὲ τῷ κυνηγῷ, τὸν ὅποῖον θ' ἀπαντήσῃ δὲν δύναται νὰ διαφύγῃ τὴν ὀργὴν των εἰμὴ κρυπτόμενος εἰς μέρος ἀσφαλές δύναται δὲ ἐὰν ἔχῃ ἀρκοῦντα χρόνον, νὰ προφυλαχθῆ ἐπίσης ἐκ τῆς προσβολῆς ἐὰν ἀρπάσῃ μοσχάριον, καὶ ρίψῃ κατὰ γῆς, ἔπειτα δὲ δέσῃ τοὺς δύο τῶν ποδῶν του διὰ μανδουλίῳ ἢ σχοινίου ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ βαδίσῃ, διότι τότε ἡ καταδιώκουσα ἀγελάς σπεύδουσα νὰ περιποιηθῆ τὸ χαμαὶ κείμενον μοσχάριόν τῆς, ἔγ καταλείπει τὸν κυνηγόν.